

Суздаль М.М.

Криворізький державний педагогічний університет

МИКОЛА ЦЕРТЕЛЄВ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Стаття присвячена реконструкції мережі українських духовно-інтелектуальних зв'язків культурно-громадського діяча Миколи Цертелєва. На основі архівних документів, «его дже-рел» і поезії діяча здійснено спробу відтворити атмосферу духовно-культурного мікрокосму інтелектуала XIX ст. Показано механізми взаємодії та моделі його поведінки залежно від ситуації та обставин.

Ключові слова: М. Цертелєв, інтелектуал, мережа українських зв'язків, творчо-інтелектуальна комунікація.

Постановка завдання. Микола Цертелєв (1790–1869 рр.) відомий як український і російський фольклорист, мовознавець, критик, літератор, громадський діяч. Саме завдяки його збірці українських дум «Опыт собрания старинных малороссийских песен» (1819 р.) було розпочато історію наукових публікацій українського народного епосу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині доробок М. Цертелєва, як і раніше, залишається здебільшого предметом вивчення фольклористики та літературознавства (В. Горленко, С. Мишанич, М. Дмитренко, С. Грица, В.П. Коротя-Ковальська) [2; 17; 9; 4; 15]. Історики (Я. Грицак, І. Колесник, В. Сарбей, М. Попович, Н. Яковенко) [5; 14; 25; 23; 29] розглядають його постать у контексті однієї з важливих проблем вітчизняної історіографії – «українського XIX століття».

Виклад основного матеріалу дослідження. Життя і творча діяльність М. Цертелєва є яскравим прикладом перебування людини в хронотопі «перехідної епохи» з усіма її особливостями та суперечностями. Метою статті є дослідження взаємодії інтелектуала із соціумом, відтворення мапи духовно-інтелектуальних зв'язків М. Цертелєва; завдання полягає в тому, щоб серед багатого світу інтелектуалів визначити тих, хто був найближчим до М. Цертелєва, а також з'ясувати, хто в переважній більшості залишався в мережах князя, а хто «відсіювався» і з яких причин. Безумовно, Микола Андрійович хотів бути ближчим до «великих» світу цього. Чи потрапляв він до таких мікросвітів і яку роль у них відігравав?

Загалом у формуванні української мапи інтелектуальних зв'язків яскраво проявилися два

основоположні періоди: *полтавський і харківський*, у яких діяч постав у суттєво відмінних образах. Полтавський період припав на юнацькі й молоді роки князя, коли відбувався процес його соціалізації та робилися перші спроби інкорпорації до інтелектуальних мереж. М. Цертелєв постав як молода, упевнена в собі, певною мірою мрійлива людина з амбітними планами на майбутнє.

У харківський період формування зв'язків М. Цертелєва набуло зовсім іншого забарвлення – уже дорослий чоловік, голова великої родини, чиновник із певним статусом і повагою в суспільстві міг спілкуватися на рівних із дуже великою кількістю можновладців. Тепер уже в нього шукали протекції та просили допомоги. У Харкові діяла й творила досвідчена та впевнена в собі людина, дещо розчарована і надломлена життєвими перипетіями.

У полтавський період на формування особистості М. Цертелєва найбільший вплив мав кибинецький осередок. Тут М. Цертелєв знайшов собі друзів на все життя. Особливо зблизився юнак із родиною Капністів. *Василь Капніст* став для нього справжнім учителем у царині літературознавства – вони не тільки обговорювали твори, але й разом займалися розробкою теоретичних питань, що надовго визначило інтереси молодого князя. Микола Андрійович не раз згадував Капністів у своїй творчості. Саме в Обухівці, у маєтку В. Капніста, формувалися літературно-естетичні смаки майбутнього діяча. Порівняно з Кибиносцями тут було менше «великосвітського блиску», однак більше тепла, родинно-духовної обстановки, що й приваблювало М. Цертелєва. Саме в Обухівці він познайомився із Г.Р. Державіним. Останній

був приємно вражений увагою молодого князя [6, с. 952].

Після смерті В. Капніста М. Цертелєв продовжив дружити з його сином, *Семеном Капністом*. Упродовж життя їхні шляхи часто перетиналися, й вони весь час допомагали один одному. У хвилини радості чи душевного неспокою М. Цертелєв звертався до друга, йому присвячена одна з його поезій [24, арк. 54]. У свою чергу, Семен Васильович увів М. Цертелєва до державінського оточення, адже відомо, що С. Капніст був особливо близьким до Г. Державіна в останні роки життя поета (1813–1816 рр.).

Окрім Обухівки, М. Цертелєв був частим гостем у Турбайцях, маєтку *Петра Васильовича Капніста*, брата В.В. Капніста. І тут Микола Андрійович знайшов собі близького друга на все життя – ним став Ілля Петрович Капніст. Чим були Турбайці, у яку атмосферу потрапляли їх відвідувачі? Господар маєтку багато читав Вольтера і Руссо, «життя його протікало в самоті, присвяченій тільки благу сім'ї та ближніх. Управляючи спільним маєтком, він тільки й думав про те, як покращити і полегшити долю селян <...>, зробив їх усіх оброчними, не терплячи ніколи панщинної роботи. Удовольняючись малим, він жив дуже скромно, незважаючи на те, що мав на свою частину до тисячі душ» [26, с. 299–300].

Також «часто бував М. Цертелєв і в Хомутці, в гостинному домі письменника і дипломата *І.М. Муравйова-Апостола*, працював у його багатій бібліотеці, познайомився з майстерністю прекрасної капели музикантів і, головне, зустрічався з синами Івана Матвійовича – майбутніми декабристами Сергієм, Матвієм та Іполитом. Та й сусідні Лубни на початку XIX ст., як зазначає у своєму щоденнику А.П. Керн, «були повні чудових людей, навіть за освітою не надто запізнелих» [12].

Відвідував М. Цертелєв і хутір Парк Трудолюб (Миргородський повіт), власником якого був *В.Я. Ломиковський* – нащадок козацько-старшинського роду, агроном, етнограф, громадський діяч першої половини XIX ст. [3]. В. Ломиковський, як і М. Цертелєв, приятелював із Д. Трощинським і В. Капністом [11, с. 117]. Прикметно, що багато дослідників ведуть суперечку з приводу того, кого вважати основоположником в історії збирання українських дум. Так, К. Грушевська початкову дату в історії дум повела не від М. Цертелєва, а саме від В. Ломиковського, який 1805 р. склав збірку українських дум (однак надрукована вона не була) [7, с. XIX].

Близьким другом упродовж усього життя для М. Цертелєва був *Павло Іванович Гаєвський* (1797–1875 рр.), уродженець Полтавщини. Їхня дружба варта взагалі окремого сюжету, її можна розглядати як елемент культури XIX ст., який проливає світло на особливість формування дружньо-особистого простору, його особливості та зміст. Дружба М. Цертелєва й П. Гаєвського – це комунікація, у якій гармонійно сплелися родинні, особисті, творчо-інтелектуальні, службові, ідеологічні складники. Двоє вихідців із Полтавщини велінням долі опинилися у різних кутках Російської імперії, однак змогли не втратити духовну близькість, розуміння один одного. Найяскравіше це проявилось у листуванні П. Цертелєва із В.П. Гаєвським, що за своїм змістом нагадувало спілкування родичів: вони обговорювали питання членів родини, відпочинку, побуту, здоров'я і т. ін.

Серед записів у літературному альбомі Миколи Андрійовича не можна оминати рядків *Д. Велланського* – яскравого представника, подвижника на ниві вітчизняної натурфілософії ідеалістично-діалектичної традиції початку XIX ст. Як зазначає О. Стеблина, Д. Велланський «відіграв вирішальне значення для поширення романтичних ідей у культурному житті України першої половини XIX ст., особливо в період формування української інтелігенції» [27, с. 227].

У близькому оточенні М. Цертелєва серед місцевих дворян не можна не згадати *Дмитра Федоровича Кодинця*, поміщика Хорольського повіту, вихованця Харківського університету, генерального консула в Таврізі [22, с. 189]; *Михайла Андрійовича Белуху-Кохановського*, дійсного статського радника, суспільного діяча, випускника Царськосільського ліцею 1826 р. [22, с. 140–141]; *Петра Максимовича Сахно-Устимовича*, поміщика Хорольського повіту, котрий до історії літератури увійшов як кореспондент О.С. Грибоєдова. Відомі чотири листи письменника до П. Сахно-Устимовича, зокрема в листі від 30 жовтня 1828 р. О. Грибоєдов назвав українського поміщика в числі людей, яких він «щиро любить і поважає». Окрім того, П. Сахно-Устимович залишив спогади про Чеченський похід 1826 р., у яких розказав і про арешт О. Грибоєдова.

Дружньо-інтимні стосунки склалися у М. Цертелєва з представниками відомого козацько-старшинського роду *Скаржинських* [10]. М. Цертелєв згадував с. Чевельча, де він відвідував М.І. Скаржинського [24, арк. 53–53 зв.].

Новий період у формуванні мережі українських зв'язків М. Цертелєва пов'язаний із його

переїздом до Полтави (1828 р.), а потім до Харкова (1837 р.). На формування мапи зв'язків вплинули як особливості службової діяльності, так і творчо-інтелектуальні запити самого М. Цертелєва. У цей час він підтримував взаємини з І. *Котляревським*, Л. *Боровиковським*, Г. *Квіткою-Оснoв'яненком*, П. *Гулаком-Артемoвським*, М. *Костомарoвим*, А. *Метлинським*, Т. *Шевченком* та ін.

Для нас важливо прояснити, як зустріли та сприйняли М. Цертелєва українці та як він проявив себе в середовищі творчої еліти.

У своїх розмовах студенти Харківського університету часто згадували М. Цертелєва. Так, Ф. Неслуховський, називаючи Харків центром «розумового руху південноросійської народності» [21, с. 231], серед причин цього явища називав такі: «Студенти були переважно уродженці Малоросії; на кафедрах нерідко лунали слова з явним малоросійським акцентом; усюди навколо – малоросійський говір. У Харкові жив у той час Цертелєв – він дав перший поштовх до збирання південноросійських народних пісень» [21, с. 232] (курсив наш – М. С.).

М. Де-Пуле у своїх спогадах писав: «На літературне спрямування тодішніх харківських студентів, якщо вже на ньому наполягати, мали деякий вплив літературні вечори в домі помічника попечителя, князя Цертелєва (Микол[и] Андрійов[ича]), які були відкриті в 1843 і 1844 рр. <...> Князь Цертелєв зараховував себе та ще більше зараховувався тодішніми нашими університетськими словесниками до розряду літераторів!.. Він таки й був ним, але з популярністю вже зів'ялою, яка належала до [18]20-х років; міцного з його праць залишились народні пісні, яких він уважається першим збирачем і видавцем. Любов свою до літератури кн[язь] Цертелєв висловлював тоді акуратним відвідуванням іспитів зі словесності, не без надії, звісно, почути й своє ім'я, та літературними вечорами. На ці останні збирались студенти перших двох курсів словесного та юридичного факультетів, за вибором професорів, і запрошувались ректор, декани та деякі професори названих факультетів. Студенти читали свої твори; після читання слідували обговорення прочитаного, необразлива критика юних авторів, загалом літературна бесіда, душею якої були проф[есори] Срезневський і Метлинський: останній щиріше й жвавіше від усіх ставився до цих вечорів, викликаючи те ж і в тодішніх студентах – своїх слухачах. Але Лунін перестав на них бувати після першого разу, коли побачив, що більшість гостей і хазяїн охочіше говорили про приготу-

вання рижиків, яких подавали до закуски, аніж про літературні труди молоді, навіть не натякаючи про необхідність для неї у створенні серйозних праць» [8, с. 305–306].

Наведена розлога цитата є цінним і єдиним джерелом, що демонструє намагання М. Цертелєва зорганізувати навколо себе творчо-інтелектуальні сили міста. Причому й сам князь відвідував вечори, які влаштовували студенти. Підтвердженням цьому є записи в альбомах студентів. Так, в альбомі студента із Ярославля Івана Добриніна є декілька віршів М. Цертелєва, а отже, перевіряючи підконтрольні Харківському навчальному округу освітні заклади, М. Цертелєв не тільки спілкувався з керівництвом і викладачами вишів, але й зустрічався зі студентством у «неформальній» обстановці, брав участь у їхньому дозвіллі [19, арк. 51 зв. – 52 зв.].

Не полишив Микола Андрійович і спроб нагадати про себе на сторінках періодичних видань, зокрема 1843 р. в альманасі «Молодик» було надруковано його вірш «Выздоровление моих детей». Принагідно зауважимо, що сам видавець «Молодика» І. Бецький був не дуже високої думки про творчість Миколи Андрійовича, у листі до М. Погодіна він зазначав: «Цілком поганих віршів мало. Будь ласка, не звертайте уваги при розборі на вірші, підписані К. Ц., це нашого попечителя, князя Цертелєва, і я не міг не надрукувати» [20, арк. 20].

Переїхавши до Харкова, М. Цертелєв не мав потреби у формуванні власного іміджу / репутації або, точніше сказати, він уже сприймався харків'янами (особливо молоддю) як знавець і шанувальник української культури, що автоматично робило його присутність бажаною в середовищі місцевих інтелектуалів. М. Цертелєв здійснював спроби зайняти своє місце в культурному середовищі Харкова. Утім, взаємні очікування не виправдалися: М. Цертелєв постав у новому образі чиновника освіти, що усіяко підтримував суспільно-ідеологічний курс столиці. Водночас Микола Андрійович стикнувся з новим поколінням, яке йому іноді було важко збагнути. Якійсь 15 років відділяли його від «зіркового» петербурзького періоду, однак це були вже зовсім нові часи в літературі (та й ідеології), зі своїми модними тенденціями й ритуалами. М. Цертелєв, котрий змолоду звик до вишуканого суспільства із явно вираженими ознаками аристократизму, естетизму, певної манірності, хотів на цих засадах згуртувати товариство навколо себе. Молодь Харкова 30–40-х рр. була більш ліберальною, демо-

кратичною. Можливо, саме через це його вечори не «прижилися» на місцевому ґрунті.

М. Цертелева й далі продовжували сприймати як шанувальника української культури, зокрема у своєму листі від 1844 р. Т. Шевченко писав: «Князю мій сіятельний! Якби Господь допоміг мені завершити те, що я розпочав, тоді склав би я руки, і – в могилу. Так ось почати – то я почав, а вже як закінчу, не знаю, тому що без людей і грошей нічого не зможу. Будьте ласкаві, допоможіть мені, у вас і сила, і слава, і ви любите ту землю, яку я тепер почав малювати» [28, с. 19–20] (курсив наш – М. С.). Останні слова Т. Шевченка, слід уважати, якнайкраще відображають М. Цертелева в рецепції сучасників середини ХІХ ст. Т. Шевченко звертався до М. Цертелева у справі сприяння передплаті «Живописной Украины», князь відгукнувся на прохання – і вже через місяць Т. Шевченко отримав замовлення від Харківського університету.

Подібної допомоги чекав від М. Цертелева і відомий український діяч О.С. Афанасьєв-Чужбинський. Він звернувся до чиновника міністерства освіти по підтримку в реалізації свого малоросійського словника. М. Цертелев обіцяв допомогти у такій важливій справі.

Яскравим прикладом інтелектуальної комунікації першої половини ХІХ ст. виступає епістолярний дискурс М. Цертелева із М. Максимовичем. Природний вигляд має факт ініціативи епістолярної комунікації з боку М. Максимовича, якого спонукала до цього підготовка збірки «Малороссийских песен», адже саме М. Цертелев виступив безпосереднім попередником М. Максимовича на цьому поприщі. 1827 р. він потребував допомоги, поради й схвалення з боку більш досвідченого М. Цертелева. Якщо дискурс М. Цертелева – це така собі презентація власних переконань, загальне тло його думок, закликів, порад, то епістолярний дискурс М. Максимовича є більш конкретним, він відповідав його нагальним творчо-інтелектуальним потребам і завданням стосовно збірки, це, так би мовити, її робоча частина.

На прикладі листування М. Цертелева і М. Максимовича можна уявити особливості інтелектуальної комунікації діячів ХІХ ст. Не знаючи один одного, перебуваючи в різних кінцях імперії, але будучи поєднані спільністю інтересів, вони шукали можливості спілкування з однодумцями, реалізуючи її саме через епістолярний дискурс.

Важливим складником творчо-інтелектуальної комунікації М. Цертелева виступає мережа

українських зв'язків у Петербурзі. Це коло доволі широке, однак найтісніше він спілкувався з О. Сомовим, М. Гнедичем, В. Каразіним, В. Туманським, В. Анастасевичем та ін. Прикметно, що всі вони входили до ВОЛРС. Життєві сценарії петербурзьких малоросів склалися по-різному: хтось робив карколомну кар'єру, досягаючи найвищих щаблів влади, дехто після розчарування столицею повертався до України, інші прославилися любовними історіями або запеклою боротьбою за романтизм (чи навпаки, класицизм), однак ніхто не залишився непоміченим у суспільно-культурному житті столиці. Як зазначала І. Колесник, «петербурзькі салони вельмож і високопосадовців українського походження в перші десятиліття ХІХ ст. були не лише осередками інтелектуального спілкування та праці, а подеколи навіть задавали певний ритм великосвітського життя» [13, с. 137].

Типовий образ «петербурзького малороса» першої чверті ХІХ ст. уособлював Аркадій Гаврилович Родзянко (1793–1846 рр.) [13, с. 167]. Він походив із козацько-старшинського роду Полтавщини, був практично сусідом М. Цертелева. Пізніше вони разом навчалися у Москві: М. Цертелев в університеті, а А. Родзянко – у Благородному пансіоні при Московському університеті. Перетнулися їхні шляхи й у Петербурзі, вони обоє були близькими до кола «михайлівців», котрі зосереджувалися навколо журналу О. Измайлова «Благонамеренный». Як і М. Цертелев, А. Родзянко в протистоянні літературних партій опинився на правому фланзі архаїстів – виступав проти романтизму [13, с. 169]. А. Родзянко відомий своїми непростими взаєминами з О. Пушкіним, зокрема симпатією до Анни Керн (Полторацької), якій поет присвятив «Я помню чудное мгновенье».

Приятельські взаємини в Петербурзі мав М. Цертелев із Орестом Михайловичем Сомовим (1793–1833 рр.), постать якого, окрім власне літературних поглядів, приваблює і з інших причин: так, його приклад можна навести як взірець взаємодії літературного й особистого життя. Йдеться про нерозділене кохання О. Сомова до Софії Пономарьової (1794–1824 рр.), хазяйки популярного в першій половині ХІХ ст. салону в Петербурзі.

Принагідно зауважимо, що салон Пономарьової можна вважати одним із центрів взаємодії інтелектуальних сил українців із російським культурним простором, адже сама хазяйка мала українське коріння; до того ж, її батько Дмитро Позняк підтримував у Петербурзі українську мережу, яка

формувалася по двох лініях – сімейній і службовій. Як зазначав В. Вацура, передісторія петербурзьких зв'язків Д. Позняка вела відлік від харківського культурного гнізда. У його оточенні – далекий родич, приятель, випускник Харківського колегіуму М. Гнедич; майбутній великий чиновник, державний секретар, член Державної ради, вихованець Харківської гімназії М. Бахтін; чиновник канцелярії комітету міністрів, випускник Харківського університету П. Татарінов. За деякими свідченнями, у 1790-ті рр. Д. Позняк був домашнім секретарем Д. Трощинського [1, с. 17–19]. Після приїзду до Петербурга Д. Позняк улаштував свого сина Івана в Царськосільський лицей, де той навчався з О. Пушкіним і його друзями. Ця характеристика мережі Д. Позняка наведена не

випадково – вона показує, що М. Цертелєв по суті в домі С. Пономарьової потрапляв у малоросійське середовище.

Висновки. Отже, культуру-інтелектуальна мапа М. Цертелєва постає перед нами як складна, аморфно-рухлива, мінлива й водночас цілісна конструкція, яка структурується багатьма маркерами і має свою історію та біографію, задані наперед героєм. Комунікаційні зв'язки Миколи Андрійовича сприяли створенню навколо нього особливої й водночас непростой, суспільно-ідеологічної та творчої атмосфери. Князь тяжів до «сильних» світу цього, намагався бути завжди у центрі. Однак справжній комфорт і затишок він знаходив серед місцевого дрібного та середньомаєткового дворянства.

Список літератури:

1. Вацура В.Э. С. Д. П. Из литературного быта пушкинской поры. Москва, 1989. 415 с.
2. Горленко В.Ф. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків. Київ, 1964. 248 с.
3. Горобець В.М. Ломиковські. *Енциклопедія історії України*. Т. 6 / редкол.: В.А. Смолій та ін.; НАН України, Інститут історії України. Київ, 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Lomykovski_rid (дата звернення 20.04.2014).
4. Грица С. Українські думи – народнопісенний епос. *Українські народні думи*. Київ, 2007. С. 9–79.
5. Грицак Я. Нариси з історії України. Формування української модерної нації. Київ, 1998. URL: <http://www.twirpx.com/file/701144/> (дата звернення 03.08.2015).
6. Грот Я.К. Жизнь Державина. Санкт-Петербург, 1880. 1043 с.
7. Грушевська К. Українські народні думи. Київ, 1927. 175 с.
8. Де-Пуле М. Харьковский университет и Д.И. Каченовский. *Харківський університет ХІХ – початку ХХ століття у спогадах його професорів та вихованців*: у 2 т. Т. 1 / укл.: Б.П. Зайцев, В.Ю. Іващенко, В.І. Кадєєв, С.М. Куделко, Б.К. Мигаль, С.І. Посохов. Харків: Сага, 2011. С. 272–332.
9. Дмитренко М. Українські народні думи як феномен традиційної культури. URL: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_6_1.php (дата звернення 19.11.2017).
10. Дорошенко О.М. Рід Скаржинських в історії Південної України (середина ХVІІІ – початок ХІХ століття). Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2011. 164 с.
11. Журба О.І. Василь Якович Ломиковський: історик чи агроном? *Січеславський альманах*. Дніпропетровськ: НГУ, 2006. URL: http://www.uaterra.com.ua/developments/history/modern/jurba_lomykovsky.htm (дата звернення 5.01.2016).
12. Козюра І. Історичні постаті Посулля. Полтава: Полтавський літератор, 2001. 117 с. URL: <http://histpol.pl.ua/ru/lichnosti/etnografy-folkloristy?id=3361> (дата звернення 17.10.2016).
13. Колесник І.І. Гоголь. Мережі культурно-інтелектуальних комунікацій. Київ: Інститут історії України НАН, 2009. 596 с.
14. Колесник І.І. Українська історіографія (ХVІІІ – поч. ХХ ст.). Київ: Генеза, 2000. 256 с.
15. Коротя-Ковальська В.П. Українська народнопісенна творчість в українознавстві. Київ: ВД «Стилос», 2012. 319 с.
16. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: у 2 т. Т. 1. Київ: Основи; Ін-т держ. управління та місцевого самоврядування при КМУ, 1994. ХХІІІ, 554 с.
17. Мишанич С. Фольклористичні та літературознавчі праці: у 2 т. Т. 2. Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2003. 470 с.
18. Москальов Д. В.Я. Ломиковський і «антикварний рух» в Лівобережній Україні другої половини ХVІІІ – середини ХІХ ст. *Січеславський альманах*: збірник наукових праць з історії українського козацтва. Дніпропетровськ: НГУ, 2009. Вип. 4. С. 116–122.
19. Науково-дослідницький відділ рукописів Російської державної бібліотеки (м. Москва). Ф. 138. Д. 277. Л. 51 об. 52 об.

20. Науково-дослідницький відділ рукописів Російської державної бібліотеки (м. Москва). Ф. 231. Оп. 4. Д. 46. 20 л.
21. Неслуховский Ф.К. Из моих воспоминаний. *Харківський університет XIX – початку XX століття у спогадах його професорів та вихованців* : у 2 т. Т. 1 / укл.: Б.П. Зайцев, В.Ю. Іващенко, В.І. Кадєєв, С.М. Куделко, Б.К. Мигаль, С.І. Посохов. Харків : Сага, 2011. С. 208–241.
22. Павловский И.Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители: Опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. Полтава, 1914. URL: http://histpol.pl.ua/index.php/ru/?option=com_content&view=article&id=3874 (дата звернення 05.09. 2014).
23. Попович М.В. Нарис історії культури України. Київ, 1998. 728 с.
24. Російський державний архів літератури та мистецтва (м. Москва). Ф. 2866. Оп. 2. Д. 20. 62 л.
25. Сарбей В.Г. Національне відродження України. *Україна крізь віки* : у 15 т. Т. 9. Київ : Альтернативи, 1999. 336 с.
26. Скалон С.В. Воспоминания. *Записки русских женщин XVIII – первой половины XIX века*. Москва : Современник, 1990. С. 281–388.
27. Стеблина О.М. Вплив наукової діяльності Д. Велланського на формування вітчизняного романтичного світогляду. *Гілея* : збірник наукових праць. Київ, 2009. Вип. 23. С. 224–230.
28. Шевченко Т. Повне зібрання творів. Т. 3. Листування: текст, коментарій / за заг. ред. С. Єфремова. Київ : Держ. вид-во України, 1929. 1000 с.
29. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ : Критика, 2007. 375 с.

НИКОЛАЙ ЦЕРТЕЛЕВ В УКРАИНСКОМ КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Статья посвящена реконструкции сети украинских духовно-интеллектуальных связей культурно-общественного деятеля Николая Цертелева. На основе архивных документов, «его источников» и поэзии деятеля предпринята попытка воссоздать атмосферу духовно-культурного микрокосма интеллектуала XIX в. Показано механизмы взаимодействия и модели его поведения в зависимости от ситуаций и обстоятельств.

Ключевые слова: Н. Цертелев, интеллектуал, сеть украинских связей, творческо-интеллектуальная коммуникация.

MYKOLA TSERTELEV IN THE UKRAINIAN CULTURAL SPACE

This article is focused on reconstruction of spiritual and intellectual bonds of Ukrainian cultural and public figure Mykola Tsertelev. I tried to reconstruct the spiritual and cultural microenvironment of an intellectual lived in XIX century on the ground of archival records, “ego literature sources” and poetry of this figure. I demonstrated his interaction mechanisms and behavior patterns suitable for the circumstances and situation.

Key words: Mykola Tsertelev, intellectual, net of the Ukrainian bonds, creative and intellectual communication.